4. Uluslararası İPEK YOLU Müzik ve Sanat Konferansı

4th International Silk Road Music and Art Conference

1-3 Kasım/November 2023 / Ankara

BİLDİRİLER KİTABI
PROCEEDINGS BOOK

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında
"Üç Deniz Mirası" Doğu Akdeniz – Karadeniz – Hazar

"Heritage of the Three Seas" in the
Centennial Anniversary of the Republic of Türkiye
Eastern Mediterranean, the Black Sea and the Caspian Sea

www.ipekyolukonferansi.org

BİLDİRİLER KİTABI
PROCEEDINGS BOOK

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında
"Üç Deniz Mirası" Dogu Akdeniz – Karadeniz – Hazar
"Heritage of the Three Seas" in the
Centennial Anniversary of the Republic of Türkiye:
Eastern Mediterranean, the Black Sea and the Caspian Sea.

www.ipekyolukonferansi.org

4. Uluslararası İpek Yolu Müzik ve Sanat Konferansı

4th International Silk Road Music and Art Conference

1-3 Kasım/November 2023 / Ankara

BİLDİRİLER KİTABI/PROCEEDINGS BOOK

Editör Kurulu:

Prof. Dr. Uğur Alpagut
Prof. Dr. Aytekin Albuz
Prof. Dr. Cenk Güray
Prof. Dr. Belir Tecimer
Prof. Dr. Ayten Kaplan
Prof. Dr. Öznur Öztosun Çaydere
Prof. Dr. Bige Bediz Kınıklı
Doç. Dr. Ozan Belge
Doç. Dr. Yavuz Durak
Doç. Dr. Bilgehan Sonsel
Doç. Dr. Habibe Mammadova
Doç. Dr. Ümit Kubilay Can
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Çaylı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Koca
Dr. Öğr. Üyesi Ruhi Oğuz Sağdıç
Dr. Meral Mete
Dr. Şefkat Sağlamer
Arş. Gör. Mert Ergül
Refik Saydam

Müzik Eğitimcileri Derneği (MÜZED) Yayınları No: 6
Meşrutiyet Cad. Hatay Sk. Doğançay Apt. No:5/10, Kızılay/ANKARA
Tasarım: Bros Group
Yayım Tarihi: Mayıs 2025
ISBN: 978-605-89947-5-1

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
BİLİMSEL PROGRAM	16
DAVETLİ KONUŞMACILAR	36
TAM METİNLER	63
ÖZETLER	557

047

ÖZEL EĞİTİM BİRİNCİ KADEME MÜZİK VE OYUN DERS KİTAPLARINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

TEACHERS' OPINIONS AND EVALUATION OF SPECIAL EDUCATION FIRST STAGE MUSIC AND GAME COURSE BOOKS

Nihat KALKANDELEN[1], Prof. Dr. Aytekin ALBUZ[2]

[1]Milli Eğitim Bakanlığı, Patnos Özel Eğitim Uygulama Okulu.
nihatkalkandelen@hotmail.com.
[2]Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi A.B.D.
aytekina@gazi.edu.tr

ÖZET

Her birey; hayatları boyunca kullanacakları kazanımlarla şekillenen, kendine özgü bir gelişim sürecine sahiptir. Dolayısıyla bireyin sosyalleşme becerisi ve sosyal ortamı bu süreçte önemlidir. Bu bakımdan müzik, doğal bir sosyalleşme aracı olarak değerlendirilmekte ve birey, müzik aracılığıyla toplulukla bütünleşme, kitlelere hitap etme gibi hayatında kullanabileceği kazanımlar edinmektedir. Bu tür beceriler özel gereksinimli bireyler için ekstra önem taşımaktadır. MEB tarafından orta-ağır zihinsel engelli ve otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için hazırlanan Müzik ve Oyun Öğretim Programı'nın amacı; bu tür öğrencilerin yaşamlarında kullanabilecekleri müzik becerileri kazanmaları, müzik yoluyla iletişim kurmaları olarak belirtilmiştir. Buradan hareketle; çalışmada özel eğitim okullarının birinci kademesinde kullanılan Müzik ve Oyun ders kitaplarının öğretmen görüşleriyle değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma durum tespitine yönelik betimsel bir modelde yürütülmüş olup; veri toplama aracı olarak anket kullanılmış ve çalışmanın örneklemini 2023-2024 yılı güz döneminde, Ağrı ilinde bulunan üç özel eğitim okulunda görev yapan 54 özel eğitim öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda ders kitabının; öğretmenler tarafından birçok açıdan yetersiz bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Eğitim, Müzik Eğitimi, Özel Eğitim, Müzik ve Oyun

ABSTRACT

Each individual has a unique development process that is shaped by the gains they will use throughout their lives. Therefore, the individual's socialization skills and social environment are important in this process. In this respect, music is considered a natural socialization tool and the individual acquires gains that he/she can use in his/her life such as integrating with the community and addressing the masses through music. Such skills bear extra importance for individuals with special needs. The aim of the Music and Play Curriculum prepared by the MEB for students with moderate to severe intellectual disabilities and autism spectrum disorder is stated as the acquisition of music skills that such students can use in their lives and communication through music. From this point of view, the study aimed to evaluate the Music and Play textbooks used in the first stage of special education schools with the opinions of teachers. The research was conducted in a descriptive model for situation determination; a questionnaire was used as a data collection tool and the sample of the study consisted of 54 special education teachers working in three special education schools in Ağrı province during the autumn term of 2023-2024. As a result of the study, it was determined that the textbook was found inadequate in many aspects by the teachers.

Keywords: Music, Education, Music Education, Special Education, Music and Play

GİRİŞ

Eğitim, günümüz toplumlarının var oluşunun ayrılmaz bir parçası olarak önemli bir yer tutmaktadır. Toplumun en küçük yapı taşı olan bireyin bilişsel, sosyal ve kültürel gelişiminin ana etmeni olan eğitim, bireyin ihtiyaçlarının giderilmesi, becerilerinin ortaya çıkarılması, işlenmesi ve aktif kullanılabilir hale getirilmesi açısından hem etkili bir araç hem de önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim toplumun her bireyi için gerekli olan bir araçtır. Ancak her birey kendine has bir gelişim sürecine sahiptir ve bu süreç içinde edindiği bilgi birikimlerini, hayatları boyunca kullanacakları kazanımlar şekillendirmektedir. Eğitimin asli süreçleri diyebileceğimiz bu edinim süreçleri normal bireyler olarak adlandırılan ve toplumun çoğunluğunu oluşturan bireyler için geçerli olduğu kadar özel ihtiyaçları olan bireyler içinde büyük önem taşımaktadır. Bu sebeplei özel ihtiyaçları olan bu bireyler için, onların ihtiyaçlarını kapsamlı şekilde ele alan ve toplumun asli üyelerinden biri olarak toplumsal yapının gerekliliklerini gerçekleştirebilen bir birey haline getirmeyi hedefleyen bir eğitimin gereksinimi ortaya çıkmıştır. Özel eğitim bu gereksinimleri yerine getirmek amacıyla geliştirilmiştir.

Özel eğitim; zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal yönden gelişimi düzenli olan çocuklar karşısında önemli derecede gelişimsel farklılık gösterdiği tespit edilen çocukların gereksinimlerinin karşılanabilmesini amaçlayan bir eğitim türüdür (Güneş, 2015). Yani özel eğitim; özel gereksinimli bireylerin gelişimlerini sağlamak, eğitim ihtiyaçlarını gidermek, yetersizliklerinin engele dönüşmesinin önüne geçmek, bağımsız bireylerin yetişmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen eğitim olarak tanımlanabilir (Subakan & Koç, 2019). Özel eğitimin en temel yapı taşını oluşturan ise özel gereksinimli bireylerdir. Özel gereksinimli birey; görme-işitme-konuşma becerilerinde eksiklik, zihinsel engel, özel nedenlere bağlı ağır öğrenme ve hastalıklara bağlı olarak gelişim özellikleri nedeniyle yaşına uygun davranışlar sergileyemeyen ve gelişim gösteremeyen bireyleri ifade eder (Güneş, 2015). Özel gereksinimli bireyler, kendi içlerinde belirli düzeylere ve durumlara göre farklılıklar göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine (2018a) göre özel gereksinimli bireyler şu şekilde tanımlanmıştır:

Görme engelli birey: **Görme gücünün kısmen veya tamamen kaybı nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireydir.**

İşitme engelli birey; **İşitme duyarlılığını kısmen ya da tamamen kaybı nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireydir.**

Bedensel engelli birey; **Kas, iskelet ve sinir sistemindeki bozukluklar nedeniyle günlük hayatta fiziksel destek ve özel eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireydir.**

Hafif düzeyde zihinsel engelli birey: **Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan bireydir.**

Orta düzeyde zihinsel engelli birey: **Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerının kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan bireydir.**

Ağır düzeyde zihinsel engelli birey: **Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren, yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetlerine ihtiyacı olan bireydir.**

Çok ağır düzeyde zihinsel engelli birey: **Zihinsel yetersizliği yanında öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamayan, yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan bireydir.**

Hafif düzeyde otizmi olan birey: **Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki hafif düzeydeki hafif düzeyde sınırlılığı nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireydir.**

Orta düzeyde otizmi olan birey: **Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılıkları nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan bireydir.**

Ağır düzeyde otizmi olan birey: Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılıkları nedeniyle yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireydir.

Yapılandırmacı yaklaşım; bilginin mutlaklığından ziyade kişisel etkisine odaklanır. Yapılandırmacılar bilgiyi bir gerçeklik olarak algılamak yerine işler bir hipotez olarak kabul etmektedirler. Bu görüşe göre bilgi dışarıdan edinilmez ancak bireyin kendi içinde oluşturulabilir. Çünkü her birey kendi tecrübeleri ve inançları doğrultusunda edindiği bilgiyi işler. Bu sebeple kişinin yapılandırdığı bilgi sadece kendisi için doğru olarak kabul edilebilir (Schunk, 2014). Buradan yola çıkarak yapılandırmacı yaklaşımın hedefi; aktarılan bilgiyi olduğu gibi kabul etmeyen, yeni bilgiyi önceden edinilen bilgiler, deneyimler ve gözlemlerle birleştirerek yorumlayabilen, sorgulayan, eleştiri ve öneri getirebilen, bilgiyi zihnen canlandırabilen bir birey yaratmak olarak yorumlanabilir. Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2005 yılı itibariyle ilköğretim ders programları yapılandırmacı eğitim yaklaşımı ile geliştirilmiş ve ülke genelinde uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamalar neticesinde, örgün eğitimin tüm kademelerinde olduğu gibi özel eğitim okullarının bütün kademelerinde uygulanan programlar ve kullanılan materyaller yapılandırmacı yaklaşım kapsamında güncellenmiştir. Özel eğitim okullarının I, II ve III. kademelerinde okutulan Müzik ve Oyun dersi de yapılandırmacı yaklaşımın bir ürünüdür.

Yapılandırmacı eğitim anlayışı esas alınarak hazırlanan Müzik ve Oyun Dersi Öğretim Programı'nın öncelikli amacı, orta-ağır zihinsel engeli ve otizm spektrum bozukluğu bulunan öğrencilerin yaşamları boyunca kullanabilecekleri müzik becerileri kazanmaları, müzik yoluyla iletişim kurmaları, duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri, bireysel, sosyal ve duygusal açıdan gelişmeleridir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018b). MEB tarafından öğretim programı geliştirilen Müzik ve Oyun dersi için daha önceden kullanılan kitapların yerine, 2018 yılında bir TÜBİTAK projesi olarak yenilenmiş ders kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları hazırlanarak kullanıma sunulmuştur. Ders kitapları; doğruluğu, değişkenliği ve sürekliliği tartışmalı bir olgu olan bilgi ile birlikte algısal, ussal, görsel ve zihinsel kazanımların toplamını içinde barındırmaktadır (Demirel, 2004). Öğretim sürecinde kullanılan ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel amaç; kitapların, öğretim programlarında hedeflenen davranışları kazandıracak etkinlikleri içeriyor olması ve bu etkinliklere kılavuzluk edecek özellikte olmasıdır (Ünsal & Güneş, 2002).

2021 yılında yenilenip yürürlüğe giren Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde ders kitabı "Herhangi bir eğitim ve öğretim programının kapsamları içinde hazırlanmış, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılması Talim ve Terbiye Kurulu tarafından uygun bulunan basılı ya da dijital ortamdaki kitap ve ekleri ya da model prototipi" olarak tanımlanmıştır (MEB, 2021). Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2597 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan "Ders Kitapları ve Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge" içinde ders kitaplarının hazırlanma aşamasında; 1) İçerik, 2) Dil, Anlatım ve Üslup, 3) Öğrenme, Öğretme ve Ölçme-Değerlendirme, 4) Teknik, Tasarım ve Düzenleme başlıkları altında belirtilen kurallara dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2007).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, özel eğitim okullarının birinci kademesinde uygulanan "Müzik ve Oyun" dersinin ana materyali olarak kullanılan ders kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın, özel eğitim okullarının önemli bir dersi olarak değerlendirilen Müzik ve Oyun dersi ana kaynak kitabının yeterliliklerinin, birinci kademede bu derse giren özel eğitim öğretmenleri tarafından değerlendirilerek artı-eksi yanlarının ortaya çıkarılması ve dersin ana kaynak materyali olan bu kitabın içeriğinin gelişmesine katkıda bulunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma; 2023-2024 öğretim yılı güz döneminde, Ağrı ili sınırları içerisinde bulunan Ağrı Özel Eğitim Uygulama Okulu, Patnos Özel Eğitim Uygulama Okulu ve Doğubayazıt Özel Eğitim Uygulama Merkezinin birinci kademesinde görev yapan 54 özel eğitim öğretmeniyle, birinci kademe Müzik ve Oyun ders kitabının "Dinleme-Söyleme-Çalma" ile "Müziksel Algı ve Bilgilenme" üniteleriyle ve araştırmacının geliştirdiği demografik bilgiler tablosu ve 29 soruluk yapılandırılmış görüşme formu ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırma tarama modeline göre düzenlenmiştir. Araştırmanın temelini oluşturan özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi durum tespitine yönelik bir eylem olması sebebiyle araştırma betimsel bir özellik taşımaktadır. Betimsel araştırmalar, araştırmaya konu olan bireyleri, grupları veya okul gibi fiziksel ortamları kapsayan bir durumu; yetenek, tercih, davranış gibi özelliklerini irdeleyerek, ihtiyatlı ve mümkün olduğunca her yönüyle ele alan bir şekilde ifade etmeye çalışır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 öğretim yılı güz döneminde Ağrı ili sınırları içerisinde bulunan 3 özel eğitim uygulama okulunun birinci kademe 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda görev yapan 54 özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 27'si kadın, 27'si erkek olduğu ve 12'si 21-25 yaş, 35'i 26-30 yaş, 2'si 31-35 yaş, 3'ü 36-40 yaş, 2'si 41-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin 46'sı 1-5 yıl, 6'sı 6-10 yıl, 2'si 11-20 yıllık mesleki tecrübeye sahip oldukları tespit edilmiştir. Yine öğretmenlerin 51'i 1-5 yıl, 1'i 6-10 yıl, 2'si 11-20 yıldır Millî Eğitim Bakanlığı'nda görev yapmaktadır. Ayrıca bu öğretmenlerin 14'ü 1. Sınıfta, 9'u 2. Sınıfta, 15'i 3. Sınıfta, 16'sı 4. Sınıfta görev almakta ve 21'i orta-ağır zihin, 33'ü ise otizm türü öğrencileri barındıran sınıflarda görev yaptıkları tespit edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, özel eğitim uygulama okullarının birinci kademe 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda görev yapan özel eğitim öğretmenlerinin müzik ve oyun dersi ana kaynak ders kitabına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Yapılandırılmış görüşmeler; araştırmacının önceden belirlediği, belirli bir düzende hazırlanmış seçenekli sorular/önermeler üzerinden ilerleyen, katılımcının bu soru/önermelere belirlenen seçenekler üzerinden cevap vermesine dayanan bir görüşme şeklidir. Bu yöntem, verinin hızlı bir şekilde elde edilmesine ve işlenmesine olanak tanır (Büyüköztürk, v.d., 2015).

Görüşme formunun hazırlanmasında ve geliştirilmesinde Millî Eğitim Bakanlığı'nın Haziran 2007 yılı, 2597 sayılı Tebliğler Dergisi'nde ders kitaplarına yönelik ölçütler esas alınmış ve bu ölçütler doğrultusunda sorular hazırlanmıştır. Bahsedilen bu ölçütler; "İçerik", "Dil, Anlatım ve Üslup", "Öğrenme, Öğretme ve Ölçme-Değerlendirme", "Teknik, Tasarım ve Düzenleme" gibi dört ana başlıktan meydana gelmektedir. Tebliğler Dergisi'nde ders kitaplarının nitelikleri ve hazırlanması başlığı altında bulunan ölçütler araştırmacı tarafından incelenmiş ve ifade yönünden düzenlenerek taslak form maddeleri oluşturulmuştur. Hazırlanan taslak form, kapsam ve ifade yönünden değerlendirilmesi amacıyla müzik eğitimi ve program geliştirme alanında çalışmaları bulunan bir öğretim elemanının görüşüne sunulmuştur. Alınan görüş ve öneriler doğrultusunda görüşme formu maddeleri tekrar gözden geçirilmiştir.

Düzenlenen anketin güvenirliğinin ölçülmesi amacıyla 10 kişilik birinci kademe özel eğitim öğretmenine pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucu elde edilen verilere Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı uygulanmıştır. Test puanlarının güvenirlik düzeylerinin bir alt sınırlayıcısı olarak kullanılan ve iç tutarlılığın bir ölçütü olan katsayının kullanılması uygundur (Büyüköztürk, v.d., 2015; Tavşancıl, 2018). Cronbach α katsayısı ile ölçme materyalinde yer alan maddelerin homojen bir yapı gösteren bir bütünü ifade edip etmediği araştırılır. Burada hesaplanan katsayı 0,70 ile 1,00 arasında değerlendirilir. Katsayı 1,00'e ne kadar yakın olursa, ölçme materyalinin güvenirliği o kadar güçlü olur. Pilot uygulamadan elde edilen verilere gerçekleştirilen Cronbach α güvenirlik analizi sonucunda 0,835 güvenirlik oranına ulaşılmış ve anlamlı görünen 3 soru anketten çıkarılmıştır. Elde edilen katsayı sonucunda hazırlanan görüşme formunun güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Görüşme formunun ilk bölümünde kişisel bilgilerin (yaş, cinsiyet, görev

yeri, sınıf, mesleki tecrübe vb.) toplanacağı demografik bilgiler tablosu, ikinci bölümünde müzik ve oyun ders kitabının genel bir değerlendirmesinin incelendiği 12 madde, üçüncü bölümünde Dinleme-Söyleme-Çalma öğrenme alanının değerlendirilmesinin incelendiği 8 madde, dördüncü bölümünde ise Müziksel Algı ve Bilgilenme öğrenme alanının değerlendirilmesinin incelendiği 9 madde yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS Statistics 22.0 paket programından yararlanılmış ve araştırma kapsamına alınan özel eğitim öğretmenlerinin cevap kağıtlarına "Evet", "Kısmen" ve "Hayır" şeklinde işaretledikleri yanıtların frekansları ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Anket maddeleri içinde olumsuz ifade içeren maddeler tespit edilmiş ve öğretmenlerin ankete verdikleri cevapların doğru değerlendirilebilmesi için recode işlemi yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında değerlendirilen 1., 2., 3. ve 4. Sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin Müzik ve Oyun ders kitaplarıyla ilgili anket sorularına verdikleri yanıtlar, tablolar aracılığıyla incelenmiştir.

Öğretmenlerin Müzik ve Oyun Kitabının Geneline İlişkin Görüşleri

Özel eğitim öğretmenlerinin Müzik ve Oyun ders kitaplarıyla ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Öğretmenlerin Müzik ve Oyun Kitabının Geneline İlişkin Görüşleri

Sorular	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
1. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tahsis edilen Müzik ve Oyun ders kitabını aktif olarak kullanıyor musunuz?	8	14,8	22	40,7	24	44,4
2. Müzik ve Oyun dersinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tahsis edilen ders kitabı haricinde başka kaynak kitap kullanıyor musunuz?	18	33,3	10	18,5	26	48,1
3. Öğrenciler için BEP hazırlarken Müzik ve Oyun ders kitabından faydalanıyor musunuz?	12	22,2	21	38,9	21	38,9
4. Müzik ve Oyun ders kitabının öğrencilerin yaşları dikkate alınarak hazırlandığını düşünüyor musunuz?	8	14,8	24	44,4	22	40,7
5. Müzik ve Oyun ders kitabının öğrencilerin bilişsel seviyesine uygun şekilde hazırlandığını düşünüyor musunuz?	7	13,0	20	37,0	27	50,0
6. Müzik ve Oyun ders kitabının içerik olarak yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	9	16,7	19	35,2	26	48,1
7. Müzik ve Oyun ders kitabının dersin tek ana kaynağı olacak kadar yeterli bir materyal olduğunu düşünüyor musunuz?	3	5,6	10	18,5	41	75,9
8. Müzik ve Oyun ders kitabında kullanılan öğeler (resimler, alıştırmalar vb.) öğrencilerin kitabı sorunlu kullanmasına uygun mudur?	8	14,8	27	50,0	19	35,2
9. Müzik ve Oyun ders kitabındaki içeriklerin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen temel becerileri ve alt becerileri kazandıracak şekilde hazırlandığını düşünüyor musunuz?	6	11,1	21	38,9	27	50,0
10. Müzik ve Oyun ders kitabındaki içeriklerin değerlendirilme aşaması öğrencilerin bedensel-bilişsel durumları göz önüne alınarak ölçme ve değerlendirme ilke-tekniklerine uygun hazırlandığını düşünüyor musunuz?	4	7,4	22	40,7	28	51,9
11. Müzik ve Oyun ders kitabında yer alan konuların öğrencilerin kavrayabilecekleri şekilde basitten bileşiğe sistematik bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?	9	16,7	28	51,9	17	31,5
12. Müzik ve Oyun ders kitabının özel eğitim öğrencilerinin bilişsel gelişimleri için yararlı ve yeterli bir araç olduğunu düşünüyor musunuz?	3	5,6	21	38,9	30	55,6

Tablo 1'de görüldüğü üzere öğretmenlerin; %44,4'ü milli eğitim bakanlığı tarafından sağlanan müzik ve oyun ders kitabını derslerini işlerken kullanmadığını, %40,7'si kısmen kullandığını, %14,8'i de kullandığını belirtirken; %48,1'i dersi işlerken başka kaynak kitaplardan yararlanmadığını, %33,3'ü başka kitaplardan yararlandığını, %18,5'i de kısmen başka kitaplardan yararlandığını belirtmektedir. Öğretmenlerin %38,9'u öğrencilerin Bireyselleştirilmiş Eğitim

Programı'nı (BEP) hazırlarken müzik ve oyun kitabından yararlandığını, %38,9'u kısmen yararlandığını, %22,2'si de hiç yararlanmadığını belirtirken; %75,9'u kitabın dersin tek ana kaynağı olacak kadar yeterli olmadığını, %18,5'i kısmen yeterli olduğunu, %5,6'sı da yeterli olduğunu belirtmektedir.

Müzik ve oyun kitabının hazırlanışında; öğrencilerin yaşlarının dikkate alınıp alınmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda öğretmenlerin 44,4'ü kısmen alındığı, %40,7'si alınmadığı, %14,8'i ise alındığı yanıtını verirken; öğrencilerin bilişsel seviyelerinin dikkate alınıp alınmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda öğretmenlerin %50'si alınmadığı, %37'si kısmen alındığı, %13'ü ise alındığı yanıtını vermiştir. Kitabın hazırlanışında; öğrencileri değerlendirme aşamasında ölçme ve değerlendirme ilke-tekniklerine göre hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda öğretmenlerin %51,9'u hazırlanmadığı, %40,7'si kısmen hazırlandığı, %7,4'ü ise hazırlandığı yanıtını verirken; kitabın içerdiği konuların basitten bileşiğe göre hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda öğretmenlerin %51,9'u kısmen hazırlandığı, %31,5'i hazırlanmadığı, %16,7'si ise hazırlandığı yanıtını vermiştir.

Öğretmenlerin; %48,1'i müzik ve oyun ders kitabını içerik olarak yeterli olmadığını, %35,2'si kısmen yeterli olduğunu, %16,7'si de yeterli olduğunu belirtirken; %50'si kitapta kullanılan öğelerin öğrencilerin verimliliğine kısmen uygun olduğunu, %35,2'si uygun olmadığını, %14,8'i de uygun olduğunu belirtmektedir. Öğretmenlerin; %50'si kitaptaki içeriklerin bakanlık tarafından belirlenen becerileri kazandırmaya yeterli olmadığını, %38,9'u kısmen hazırlandığını, %11,1'i ise hazırlandığını belirtirken; %55,6'sı öğrencilerin bilişsel gelişimleri için kitabın yeterli olmadığını, 38,9'u kısmen yeterli olduğunu, %5,6'sı ise yeterli olduğunun belirtmiştir.

Öğretmenlerin Müzik ve Oyun Kitabının Dinleme-Söyleme-Çalma Öğrenme Alanına İlişkin Görüşleri

Özel eğitim öğretmenlerinin müzik ve oyun kitabının Dinleme-Söyleme-Çalma öğrenme alanıyla ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğretmenlerin Dinleme-Söyleme-Çalma Öğrenme Alanına İlişkin Görüşleri

Sorular	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
13. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesindeki içeriklerin sınıf seviyesi için uygun olduğunu düşünüyor musunuz?	4	7,4	22	40,7	28	51,9
14. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesinde kullanılan konu anlatımının yeterli bulmuyor musunuz?	6	11,1	16	29,6	32	59,3
15. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesinde kullanılan dilin öğrencilere seviyesi için uygun olduğunu düşünmüyor musunuz?	5	9,3	18	33,3	31	57,4
16. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesinde kullanılan öğelerin ve dilin somut bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?	10	18,5	23	42,6	21	38,9
17. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesindeki konuların hazırlanışında temel becerileri ve alt becerileri kazandırmada yetersiz olduğunu düşünüyor musunuz?	26	48,1	21	38,9	7	13,0
18. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesindeki konuların değerlendirilme aşaması öğrencilerin durumları göz önüne alınarak ölçme ve değerlendirme ilke ve tekniklerine uygun hazırlandığını düşünüyor musunuz?	4	7,4	29	53,7	21	38,9
19. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesindeki konular performans değerlendirme, gözlem formu gibi süreç değerlendirme aşamalarına yer verildiğini düşünüyor musunuz?	4	7,4	27	50,0	23	42,6
20. "Dinleme – Söyleme – Çalma" ünitesinde yer alan konuların öğrencilerin kavrayabilecekleri şekilde basitten karmaşığa göre anlatımak bir yapı oluşturmadığını düşünüyor musunuz?	15	27,8	29	53,7	10	18,5

Tablo 2'de görüldüğü üzere öğretmenlerin; %51,9'u dinleme-söyleme-çalma ünitesindeki içeriklerin uygun olmadığını, %40,7'si kısmen uygun olduğunu, %7,4'ü de uygun olduğunu belirtirken; %57,4'ü ünitede kullanılan dilin uygun olmadığını, %33,3'ü kısmen uygun olduğunu, 9,3'ü ise uygun olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin; %53,7'si dinleme-söyleme-çalma ünitesindeki değerlendirme aşamasının ölçme-değerlendirme ilke ve tekniklerine kısmen uygun hazırlandığını, %38,9'u uygun hazırlanmadığını, %7,4'ü ise uygun hazırlandığını belirtirken; %50'si ünite

içindeki konuların değerlendirmeye kısmen uygun hazırlandığını, %42,6'sı uygun hazırlanmadığını, %7,4'ü ise uygun hazırlandığını belirtmektedir. Yine öğretmenlerin; %42,6'sı ünitede kullanılan öğelerin ve dilin kısmen somut bir dilde hazırlandığını, %38,9'u somut bir dilde hazırlanmadığını, %18,5'i ise somut bir dilde hazırlandığını belirtmektedir.

Dinleme-söyleme-çalma ünitesindeki konu anlatımlarının yeterli olup olmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin %59,3'ü yetersiz olduğu, %29,6'sı kısmen yeterli olduğu, %11,1'i ise yeterli olduğu yanıtını verirken; ünitedeki konuların hedef becerileri kazandırmada yeterli olup olmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin %48,1'i hazırlanmadığı, %38,9'u kısmen hazırlandığı, %13'ü ise hazırlandığı yanıtını vermiştir. Dinleme-söyleme-çalma ünitesindeki konuların basitten bileşiğe göre hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin %53,7'si kısmen hazırlandığı, %27,8'i hazırlanmadığı, %18,5'i ise hazırlandığı yanıtını vermiştir.

Öğretmenlerin Müzik ve Oyun Kitabının Müzikal Algı ve Bilgilenme Öğrenme Alanına İlişkin Görüşleri

Özel eğitim öğretmenlerinin müzik ve oyun kitabının Müzikal Algı ve Bilgilenme öğrenme alanıyla ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Öğretmenlerin Müzikal Algı ve Bilgilenme Öğrenme Alanına İlişkin Görüşleri

Sorular	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
21. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesindeki içeriklerin sınıf seviyesi için uygun olmadığını düşünüyor musunuz?	21	38,9	20	37,0	13	24,1
22. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesinde kullanılan konu anlatımların yetersiz buluyor musunuz?	27	50,0	20	37,0	7	13,0
23. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesi içinde yer alan grafiklerin ve resimlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	12	22,2	21	38,9	21	38,9
24. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesinde kullanılan dilin öğrencilerin seviyesi için uygun olmadığını düşünüyor musunuz?	28	51,9	17	31,5	9	16,7
25. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesinde kullanılan öğelerin ve dilin somut bir yapıda olmadığını düşünüyor musunuz?	20	37,0	19	35,2	15	27,8
26. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesindeki konuların temel becerileri ve alt becerileri kazandıracak şekilde hazırlandığını düşünüyor musunuz?	6	11,1	29	53,7	19	35,2
27. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesindeki konuların değerlendirme aşaması, öğrencilerin durumları göz önüne alınarak, ölçme ve değerlendirme ilke ve tekniklerine uygun hazırlandığını düşünüyor musunuz?	6	11,1	25	46,3	23	42,6
28. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesinde yer alan konuların öğrencilerin kavrayabilecekleri şekilde basitten karmaşığa sistematik bir yapıda olduğunu düşünüyor musunuz?	10	18,5	26	48,1	18	33,3
29. "Müzikal Algı ve Bilgilenme" ünitesindeki konuların ve alıştırmaların öğrencinin müzikal gelişim hedefi için yararlı ve yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	4	7,4	28	51,9	22	40,7

Tablo 3'te görüldüğü üzere öğretmenlerin; %38,9'u müzikal algı ve bilgilenme ünitesindeki içeriklerin uygun olmadığını, %37'si kısmen uygun olduğunu, %24,1'i ise uygun olduğunu belirtirken; %51,9'u ünite içinde kullanılan dilin uygun olmadığını, %31,5'i kısmen uygun olduğunu, % 16,7'si ise uygun olduğunu belirtmektedir. Yine öğretmenlerin; %37'si ünitede kullanılan öğelerin ve dilin somut bir dilde hazırlanmadığını, %35,2'si kısmen somut bir dilde hazırlandığını, %27,8'i ise somut bir dilde hazırlandığını belirtirken; %46,3'ü ünitedeki değerlendirme aşamasının ölçme-değerlendirme ilke ve tekniklerine kısmen uygun hazırlandığını, %42,6'sı uygun hazırlanmadığını, %11,1'i ise uygun hazırlandığını belirtmektedir.

Müzikal algı ve bilgilenme ünitesindeki konu anlatımlarının yeterli olup olmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin %50'si yetersiz olduğu, %37'si kısmen yeterli olduğu, %13'ü ise yeterli olduğu yanıtını verirken; ünite içinde yer alan grafik ve resimlerin yeterli olup olmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin

38,9'u yetersiz olduğu, 38,9'u kısmen yeterli olduğu, 22,2'si ise yeterli olduğu yanıtını vermiştir. Müzikal algı ve bilgilenme ünitesindeki konuların hedef becerileri kazandırmada yeterli olup olmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin %53,7'si kısmen yeterli olduğu, %35,2'si yetersiz olduğu, %11,1'i ise yeterli olduğu yanıtını verirken; ünitedeki konuların basitten bileşiğe göre hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin %48,1'i kısmen hazırlandığı, %33,3'ü hazırlanmadığı, %18,5'i ise hazırlandığı yanıtını vermiştir. Müzikal algı ve bilgilenme ünitesindeki konuların ve alıştırmaların öğrencilerin müzikal gelişimleri için yeterli olup olmadığına ilişkin görüşlerinin sorulduğu öğretmenlerin %51,9'u kısmen yeterli olduğu, %40,7'si yetersiz olduğu, 7,4'ü ise yeterli olduğu yanıtını vermiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Özel eğitim okullarında görev yapan birinci kademe özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim programlarına göre hazırlanan müzik ve oyun ders kitabına ilişkin görüşlerinin incelendiği çalışmada, ders kitaplarının "dil, anlatım ve üslup", "içerik", "öğrenme, öğretme ve ölçme-değerlendirme", "teknik, tasarım ve düzenleme" yönlerinden bazı konularda kısmen yeterli, bazı konularda ise yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Müzik ve oyun ders kitabının genelinin değerlendirildiği ilk bölümde; öğrencilerin bilişsel seviyelerini dikkate alma, içerik olarak yeterli olma, tek ana kaynak olmak için yeterli olma, bakanlığın belirlediği becerileri kazandırmada yeterli olma, öğrencileri değerlendirme aşamasında ölçme ve değerlendirme ilke-tekniklerine göre yeterli olma ve öğrencilerin bilişsel gelişimleri için yeterli olma hususları yetersiz bulunmuştur. Kitabın hazırlanışında öğrencilerin yaşlarının dikkate alınması, kitapta kullanılan öğelerin öğrencilerin verimliliğine etkisi, kitabın içerdiği konuların basitten bileşiğe göre hazırlanması hususları kısmen yeterli bulunmuştur.

Dinleme-söyleme-çalma öğrenme alanının değerlendirildiği ikinci bölümde; ünitedeki içeriklerin öğrenci seviyelerine uygunluğu, ünitedeki konu anlatımlarının yeterliliği, ünitede kullanılan dilin uygunluğu, ünite konularının hedef becerileri kazandırma yeterliliği hususları yetersiz bulunmuştur. Ünitede kullanılan öğelerin ve dilin somut anlamda uygunluğu, ünitenin değerlendirme aşamasının ölçme-değerlendirme ilke ve tekniklerine uygunluğu, ünite içindeki konuların değerlendirmeye uygunluğu, ünitedeki konuların basitten bileşiğe göre hazırlanışı hususları kısmen yeterli bulunmuştur.

Müziksel algı ve bilgilenme öğrenme alanının değerlendirildiği üçüncü bölümde; ünitedeki içeriklerin uygunluğu, ünitedeki konu anlatımlarının yeterliliği, ünite içinde kullanılan dilin uygunluğu, ünitede kullanılan öğelerin ve dilin somut anlamda uygunluğu hususları yetersiz bulunmuştur. Ünitedeki konuların hedef becerileri kazandırmada yeterliliği, ünitedeki değerlendirme aşamasının ölçme-değerlendirme ilke ve tekniklerine uygunluğu, ünitedeki konuların basitten bileşiğe göre hazırlanması, ünitedeki konuların ve alıştırmaların öğrencilerin müzikal gelişimleri için yeterliliği hususları kısmen yeterli bulunmuştur. Müzikal algı ve bilgilenme ünitesinde yer alan grafiklerin ve resimlerin yeterliliği hususu ise eşit şekilde dağılım göstermiş (%38,9 Kısmen - %38,9 Hayır) ve bu sebeple değerlendirme dışı kalmıştır.

Görüldüğü üzere özel eğitim okullarının birinci kademelerinde kullanılan müzik ve oyun ders kitabı, bu kademede görev yapmakta olan özel eğitim öğretmenleri tarafından genel anlamda yetersiz bulunmuştur. Bunun başlıca sebeplerinden belki de en önemlisi, kitabın hazırlanış aşamasındaki eksiklikler olduğu söylenebilir. Araştırmaya konu olan kitap, müzik alanı ile ilgili birçok konuda eksik, hatalı, yetersiz ve öğrenci durumlarını hesaba katmayan bir şekilde hazırlandığı çalışmanın verileri neticesinde tespit edilmiştir. Kitabın hazırlanmasında görev alan yazarların özgeçmişleri incelendiğinde, özel eğitim uzmanı kişilerin bulunması önemli ve gerekliyken, müzik eğitimi alanında uzman kişilerden yararlanılmamış olduğunun görülmesi ise içerikte tespit edilen hata ve eksiklere neden olabilecek önemli bir detaydır. Burada uzman olarak değerlendirilebilecek kişilere bu alan üzerine almış oldukları eğitimlerinin yanında çeşitli çalışmaları olan, bu alan üzerine kafa yoran kişiler olması beklenmektedir. Eğitim alanının başka bir kolunda olan ve müzik eğitimi için alan dışı sayılabilecek bir konumda olan kişilerin, eğitimcilik maceraları sürecinde edindikleri kısa deneyimler ile alanın uzmanının gerçekleştireceği eylemler olarak değerlendirilebilecek olan müzik ve

oyun ile ilgili kitap hazırlığı ve eğitim müziği besteleme çalışmaları hususunda uzman bir kişi olarak hareket etmesi ve alan uzmanı olarak değerlendirilmesinin yanlış olacağı gibi kitabın geliştirilme ve üretilme aşamalarında yetersiz bilgi ve tecrübe ile beklenilen niteliğin altında bir ürün çıkmasına sebebiyet verebileceği düşünülmektedir.

Bir diğer husus; kitabın içinde bulundurduğu ve öğrencilere edindirmeye çalıştığı kazanımlar açısından yetersiz kalması ve bazı noktalarda öğrencinin seviyesini aşarak hedeften uzaklaşması durumudur. Tebliğler dergisinde belirtilen hususların (içerik, öğrenme, öğretme ve ölçme-değerlendirme) birçoğunun içinin doldurulamadığı ve birçoğunun da yanlış dolduğu elde edilen veriler sonucunda tespit edilmiştir. Üniteler içerisinde kullanılan ve kazandırılmak istenen bilginin pekiştireci olan alıştırmaların birçoğunun öğrencilerin bilişsel seviyesinin dikkate alınmadan hazırlandığı ve birinci kademe öğrencilerinin ana kaynak kitabı olmak için fazlasıyla karmaşık bir yapıda bulunduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada elde edilen veriler ve sonuçlardan hareketle araştırmanın önerileri şu şekildedir:

- Yapılan inceleme ve değerlendirmeye göre özel eğitim öğrencilerine yönelik hazırlanan müzik ve oyun ders kitabının tekrar gözden geçirilerek güncellenmesi ve bulunduğu kademenin öğrencilerinin bilişsel seviyeleri göz önünde bulundurularak iyileştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Ders kitabının yazarlarının, kitabın kullanılacağı kademe ve düzeyi çok iyi tanımaları gerektiği için bu alanda sadece teorik bilgi değil aynı zamanda uygulamada bulunma ve öğrencilerle birebir çalışma tecrübesinin de olması gerekmektedir. Ayrıca kitabın oluşum sürecine müzik eğitimi alanından uzmanların da sürece dahil edilmesi, belirtilen eksikliklerin giderilmesi ve materyal verimliliğinin artması açısından daha etkili olacağı ön görülmektedir.
- Bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda elde edilen verilerden yola çıkarak, daha kapsamlı araştırmaların yapılması, farklı illerin dahil edilmesi ve özel eğitim öğretmenlerinin yanında müzik öğretmenlerinin görüşlerinin alındığı çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir.
- Daha kapsamlı araştırmalar yapılmasının sağlanması neticesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulmak üzere gerekli raporlamalar yapılarak bakanlığın bu durumdan haberdar edilmesi sağlanabilir.
- Bu araştırmada kullanılan yöntemden farklı olarak yeni bakış açıları ve farklı yöntemler kullanılabilir. Görüşme, doküman analizi gibi farklı veri toplama yöntemleri kullanılarak konu ile ilgili farklı yönelimli çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Özel eğitim öğretmenlerini merkezine alan bu çalışma temel alınarak, eğitim sürecinin farklı boyutlarını oluşturan bireyler (akademisyenler, veliler, alan uzmanları, müzik öğretmenleri vb.) ile çalışmalar yapılarak farklı bakış açıları ele alınabilir.

KAYNAKLAR

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö., Demirel, F., Karadeniz, Ş., & Kılıç-Çakmak, E. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Demirel, Ö. (2004). Öğretme Sanatı: Öğretimde Planlama ve Değerlendirme. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Güneş, H. (2015). *Eğitim Bilimleri Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

MEB. (2007). *Tebliğler Dergisi*. Ankara

MEB. (2018a). *Müzik ve Oyun Dersi Öğretim Programı*. Ankara

MEB. (2018b). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Ankara

MEB. (2021). *Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*. Ankara

Schunk, D. H. (2014). *Eğitimsel Bir Bakışla Öğrenme Teorileri* (M. Şahin, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Subakan, Y., & Koç, M. (2019). Özel Eğitim Gereksinimli Bireylerin Gelişim ve Eğitimlerinde Kullanılan Mobil Cihazlar ve Yazılımlar. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, *3*(2), 51-61.

Tavşancıl, E. (2018). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ünsal, Y., & Güneş, B. (2002). Bir Kitap İnceleme Çalışması Örneği Olarak M.E.B İlköğretim 4. Sınıf Fen Bilgisi Ders Kitabının Fizik Konuları Yönünden Eleştirel Bir Bakış. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(3), 107-120.